

Karadeniz Teknik Üniversitesi
Rize İlahiyat Fakültesi

ÇOCUK SORUNLARI VE
İSLÂM SEMPOZYUMU

30 Eylül -2 Ekim 2005, Rize

© Eserin Her Türlü Basım Hakkı Anlaşmalı Olarak
Ensar Neşriyat'a Aittir.

ISBN : 978-605-5623-13-5
Sertifika No: 16093

Kitabın Adı

"Çocuk Sorunları ve İslam Sempozyumu"
(30 Eylül -2 Ekim 2005, İlahiyat Fakültesi, Rize)

Düzenleme Kurulu

Prof. Dr. S. Kemal SANDIKÇI, Başkan

Yrd. Doç. Dr. Ahmet İshak DEMİR, Yrd. Doç. Dr. Ahmet ALBAYRAK
Yrd. Doç. Dr. Hüseyin KARAMAN, Doç. Dr. Yavuz KÖKTAŞ
Yrd. Doç. Dr. Zafer ERGİNLİ, Arş. Gör. Bayramali NAZIROĞLU, Sekreter

Yayına Hazırlayan

Yrd. Doç. Dr. Ahmet İshak DEMİR

Ses Kaydı Çözümleme

Yrd. Doç. Dr. Ahmet İshak DEMİR, Arş. Gör. Bayramali NAZIROĞLU
Arş. Gör. Mustafa IRMAK, Arş. Gör. Ümit ERKAN

Kapak - Sayfa Düzeni

Ayda ALACA

Baskı-Cilt

Nesil Matbaacılık

1. Basım

Ocak 2010

İletişim

Kızıtaşı Cad. No: 10 Fatih / İstanbul

Tel : (0212) 491 19 03-04 Faks : (0212) 491 19 30

www.ensarneyriyat.com.tr e-mail: ensar@ensarneyriyat.com.tr

Karadeniz Teknik Üniversitesi
Rize İlahiyat Fakültesi

ÇOCUK SORUNLARI VE
İSLÂM SEMPOZYUMU

DOKUZUNCU OTURUM

Başkan: Prof. Dr. Ramazan ALTINTAŞ

Değerli misafirler hepinize hoş geldiniz diyor, dokuzuncu oturumu açıyorum ve bu oturumda hayırlara vesile olmasını Yüce Allah'tan niyaz ediyorum.

İlk söz Hacı Ahmet Özdemir Bey'e bırakıyorum, buyurun hocam.

HZ. PEYGAMBER DEVRİNDE YETİM VE KİMSESİZ ÇOCUKLAR MESELESİ

Yrd. Doç. Dr. H. Ahmet ÖZDEMİR¹

Hepinizi saygıyla selamlayarak başlıyorum.

İslâm inancına göre her çocuk tertemiz bir yaratılışla ve günahsız olarak dünyaya gelir.² Günahsız, tertemiz ve fıtrat üzere yaratılan çocukları öncelikle anne, baba ve içinde yaşadığı sosyal ve kültürel çevre şekillendirir ve geleceğe hazırlar. Yani çocuk değerlerini ve davranış modellerini genelde çevresinden alır. Dinimizin temel ilke

1 * KTÜ Rize İlahiyat Fakültesi, İslam Tarihi

2 Buhârî, cenaiz 92, Müslim, kader 22, Ebu Dâvûd, sünnet 18. Hadisin ravisi daha sonra Rum suresi 30. âyetini buna delil getirmiştir ki ayrıca üzerinde durulmaya değer bir husustur.

ve esasları doğrultusunda çocuklar, başta anne baba, diğer yakınlar ve yöneticiler olmak üzere belli bir sorumluluk silsilesi dâhilinde İslâm toplumuna Allah'ın birer emanetidirler. Emanetin hakkını gözetebilmek için onların beden ve ruhen sağlıklı yetiştirilmesi, kabiliyetlerine göre yönlendirilmesi, ahlâken olgunlaştırılması, sağlam birer kişilik edinmeleri için uğraşılması, yeteneklerine göre istihdam edilmesi, kısacası topluma yararlı birer fert olarak hayata hazırlanması gerekmektedir.

Nesli korumak ve geliştirmek İslâm'ın temel hedeflerinden birisidir. Nesli korumak da çocuk sahibi olmak, onu yetiştirmek ve doğumundan başlayıp evlenmesiyle devam edecek, hattâ gerekirse hayata vedâ edinceye kadar sürecek bir zaman dilimi içinde onunla ilgilenmekle mümkündür.

Çocukların insanlar için birer sınav konusu olduğunu Kur'an-ı Kerim'de, iki ayrı âyette birbirine yakın ifadelerle açıklayan Allah'ın bu beyanlarından¹ yetim² ve kimsesiz olanlarını ayrı tutmak mümkün müdür? Elbette yetim ve kimsesiz çocuklar da yakınlarından başlamak suretiyle bütün toplumun tedricen sınava tabi tutulduğu kimselerdir. Belki de insanlığın yetim ve kimsesiz çocuklar vasıtasıyla tabi tutulduğu sınav annesi babası olanlarına yönelik sınavdan daha çetin ve önemlidir. Gerek Kur'an-ı Kerim, gerekse Peygamberimiz sa evliliği, çocuk sahibi olmayı ve çocuk yetiştirmeyi teşvik etmiştir. Hz. Muhammed as çocuk yetiştirmede babanın sorumluluğuna dikkat çekmiş³, çocuklarına düşkün olan hanımları övmüş ve onları çocuklarına karşı sevgi ve şefkatle

1 Teğabun 15, Enfal 28.

2 Yetim, kısaca ergenlik çağına gelmemiş babası vefat etmiş çocuk demektir, her tek kalana da yine yetim denilir. Bilgi için bk. Râgıp el-İsfahânî, *el-Müfredât fi ğaribi'l-Kur'an*, thk. Muhamed Seyyid Geylânî, Beyrut ts., s. 550. Nitekim Türkçe'de de babası vefat etmiş çocuğa "yetim", annesi vefat edene ise "öksüz" denilir.

3 Buhârî, ahkâm 1, cum'a 11, istikrâz 20, itk 17,19, vesâyâ 9, nikâh 81, 90; Müslim, imâret 20, Tirmizî, cihâd 27; Ebû Dâvûd, imâret 1.

davranmaya teşvik etmiştir.⁴ Fakat insanlığın ve toplumun görevi yalnızca dünyaya çocuk getirmekten ibaret değildir. Herhalde çocukların büyütülmesi, yetiştirilmesi ve geleceğe hazırlanması da gerekir. Konunun ehemmiyeti -eskilerin deyimiyile- izahtan varestedir. Yetim ve kimsesiz çocukların yetiştirilip hayata kazandırılması hususu da üzerinde ayrıca ve mutlaka durulması gereken bir konudur.

Biz tebliğimizde Hz. Peygamber'in sa yaşadığı dönemde konuya ilişkin ne gibi önlemler aldığını, nasıl bir tutum ve davranış sergilediğini, meseleyi hangi yönleriyle önemsediyini tespit etmeye ve buradan hareketle günümüz uygulamalarına ışık tutacak bazı sonuçlara ulaşmaya çalışacağız.

Hz. Muhammed'in as müslümanlar için güzel bir örnek ve model olduğu tartışmasız bir gerçektir.⁵ Müslümanların ve insanlığın her zaman ve zeminde Hz. Peygamber'in sa tebliğ ettiği ilahi mesaja ve bu mesajın hayata geçirilmiş şekli olan siyerine, yani yaşantısının ve davranışlarının bilinmesine ihtiyacı vardır. Hz. Peygamber'in sa örnek alınması ise, hiç şüphesiz ve her şeyden evvel onun iyi tanınması ve davranışlarının doğru bir şekilde ortaya konulmasıyla mümkündür.

Hz. Peygamber'in sa genelde çocuklara ve özellikle yetim ve kimsesiz olanlarına karşı tutum ve davranışlarının, yaşadığı şehrin sokaklarında meçhul sayıda yetim ve kimsesiz çocuğun dolaştığı günümüz insanı için anlamı daha büyük olsa gerektir.

Meseleyi asli haliyle ortaya koyabilmek için evvela Hz. Peygamber'in içinde yaşadığı şartların hülasası anlamına gelen Câhiliye Devri anlayış ve uygulamasına göz atmak gerekir. Zira Hz.

4 Hz. Aişe ra anlatıyor: "Yanıma bir kadın girdi. Beraberinde iki kız çocuğu da vardı. Bir şeyler istedi. Aksı gibi yanımda tek bir hurmadan başka bir şey yoktu. Onu verdim. Kadın aldı ve ikiyi bölerek kızlarına taksim etti. Kendine pay ayırmadı. Çıkıp gittiler. Arkadan Rasulullah sa girdi. Durumu ona anlattım. Dedi ki: Kim bu şekilde kız çocuklarıyla imtihan edilir o da onlara iyi davranırsa, kızlar onun için ateşe karşı perde olurlar." Buhârî, zekât 10, edeb 19; Müslim, birr 147, 149; Tirmizî, birr 13.

5. Nitekim Allahu Teala, Kur'an-ı Kerim'de "Hakikaten Allah'ın Rasulü'nde sizler için, Allah'a ve ahiret gününe kavuşmayı bekleyenler ve Allah'ı çok zikredenler için en mükemmel bir örnek vardır." (Ahzab 21) buyurmuştur.

Ömer'in dediği gibi "Câhiliye'yi anlamadan İslâm'ı anlamak mümkün değildir". Kaldı ki Hz. Peygamber sa de yaşadığı sürece Câhiliye'ye asla geçmişte kalan bir dönem olarak bakmamış, aksine her fırsatta tekrar canlanabileceğini düşünmüş ve bu yönde uyarılarda bulunmuştur.¹ Dine ve insanlığa, kültür ve medeniyete karşı en büyük tehlikelerden birisini teşkil eden bu anlayış, farklı zemin ve zamanlarda İslâm ümmeti yahut insanlık camiası nezdinde yeniden farklı yönleriyle değişik biçimlerde canlanıp, dine zarar vermiş ve beşeriyetin sinesinde onulmaz yaralar açmıştır. Nitekim bugün dünyanın değişik yörelerinde yetim ve kimsesiz çocukların yaşadığı durum ve şartlar bazı yönleriyle Câhiliye dönemini andırmaktadır. Fiziki müdahaleler ve istismar bir yana, belki de mal varlıklarının çeşitli usullerle ellerinden alınması ve mirastan mahrum bırakılmaları bunların en sık karşılaşılan örneklerindedir.

Câhiliye dönemi anlayış ve uygulamasına bakıldığında istisnalar hariç yetim ve kimsesiz çocukların pek de iç açıcı bir hayat sürmediklerini söyleyebiliriz.

O dönemde bazı sebeplerden dolayı² dul ve yetimlerin sayısı çok fazla idi.-Anne babanın ölmesi halinde yetimleri gözetmek, kabile reislerinin (şeyh, seyyid) görevlerinden biriydi. Kabileler arasında sık sık savaşlar meydana geldiği için, vesâyet altına giren yetim kızların sayısı hayli fazlaydı. Bir velinin velâyeti altında 10-15 kadar yetim ve öksüz kız bulunduğu olurdu. Yetimler kendilerini ve haklarını savunmaktan aciz oldukları için neredeyse vârislerin tamamı, özellikle de güçlü olanları bunların hakkını gözetmez ve kendilerine hiçbir şey vermezlerdi.³ Yetimler vâris olamadıkları için genellikle önemli bir mal varlığına da sahip olamazlardı. Teâmüle göre bir kimse velâyeti altındaki öksüz kızın üzerine maşlahını atarsa, örfen bu hareket "Bu kız benimdir." anlamına gelirdi. Bu durumda kızın velisinden başka bir kimse onu nikâhlamaya

1 Hakikaten daha sağlığında bu konuda endişelenmekte hiç de haksız olmadığını gösteren bir çok olay meydana gelmiştir. Geniş bilgi için bk. Mustafa Fayda, "Câhiliye", *DİA*, VII, 17-19, İstanbul 1993, VII, 18, 19.

2 Geçim güçlüğü, boşama kolaylığı, yaşam süresinin kısalığı, çatışma ve çarpışmalar sonucu ölümlerin çok olması... gibi hususları başlıca sebepler arasında sayabiliriz.

3i. Kafi Dönmez, "Yetim", *İA*, XIII, 402.

asla talip olamazdı. Veli şâyet yetim kız hoşuna gider de kendisi nikâhlamak isterse nikâhlardı. İslâmdan önce yetimlerin mallarına el koyma usûllerinden bir başkası da yetim erkek veya kız çocuğun velfnin veya vasînin oğlu yahut kızı ile evlendirilmesi şeklinde gerçekleştiriliyordu.

Velf veya vasî, yetim kızı kendine aldığı anda veya oğluyla evlendirdiğinde ona emsallerine kıyasla takdir ve tayin edilen mihrî (mihr-i misil) vermezdi. Dahası kızcağızın veraset gereği sahip olduğu malını kendi malıyla birlikte idare eder ve o maldan sadece kendisi yararlanır, yetimi yararlandırmazdı. Şâyet yetim kızı (veya toplumun bir başka mağdur kesiminden olan dul kadını) nikâhlamak istemezse bu defa da başkasıyla evlenmesine mani olarak yine haksızlık yapardı.⁴ Nikâhlanmadığını başkasına vermediği gibi, malına bir an önce sahip olmak için türlü ziyetlerle ağır işlerde kullanırdı.⁵

Görüldüğü üzere yetimlere Câhiliye toplumunda uygulanan muameleler bir sosyal problem olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu

4 "Ey Muhammed! Kadınlar hakkında senden fetva isterler..." (Nisa 127) âyeti ile ilgili Hz. Ayşe şu açıklamayı yapar: "Burada sözkonusu edilen, kişinin terbiyesi altında bulunan ve malından kendisine ortak olan yetime kızdır. Adam bu yetime ile evlenmeyi düşünmediği gibi, başkasıyla evlendirip, yabancıyı malına ortak kılmak da istememekte, yetimeyi ortada tutmaktadır. Cenâb-ı Hakk, mezkûr âyetle bu durumu yasaklamaktadır." Buhârî, büyü 95, vesâyâ 23, tefsir 2; Müslim, tefsir 10.

Yine Hz. Ayşe bir başka rivayette olayı daha detaylı bir şekilde anlatır: "Bir adamın yanında yetime bir kız vardı. Onu kendisine nikâhladı. Kızın meyve veren bir hurma ağacı vardı. Kız, o hurma ağacında olsun, adamın başka malında olsun ona ortaktı. Adam kızı kendisi için tutuyor, kıza kendisinden (mehir olarak) bir şey vermiyordu. Bunun üzerine şu âyet indi: "Eğer velisi olduğunuz mal sâhibi yetim kızlarla evlenmekle onlara haksızlık yapmaktan korkarsanız, onlarla değil, hoşunuza giden başka kadınlarla iki, üç ve dörde kadar evlenebilirsiniz..." Nisa 3. Rivayet için bk. Buhârî, vesâyâ 21, tefsir 1, 23, nikâh 1, 16, 19, 37; hiyel 8; Müslim, tefsir 6; Ebu Dâvûd, nikâh 13; Neseî, nikâh 66.

İbn Abbas: "Ey iman edenler! Kadınlara zorla mirasçı olmaya kalkmanız size helal değildir. Apaçık hayasızlık etmedikçe onlara verdiğinizin bir kısmını alıp götürmeniz için onları sıkıştırmayın..." (Nisa 19) âyeti hakkında şu açıklamayı yapmıştır: "Câhiliye devrinde bir erkek ölünce, karısı üzerinde en ziyade onun yakınları hak sahibi idiler. Onlardan biri dilerse onunla evlenir, dilerse kadını bir başkasıyla evlendirirdi, dilemedikleri takdirde de evlenmesine mâni olurlardı. Erkeğin yakınları bu hususta, kadının akrabalarından da çok hak (yetki) sahibi idiler. Yukarıdaki âyet bu durumla ilgili olarak indi." Buhârî, tefsir 6, ikrah 5; Ebu Dâvûd, nikâh, 23. Ebu Dâvûd'da gelen bir diğer rivayette şöyle denir: "Erkek, akrabasının hanımına vâris olur, kadın ölünceye veya mehirini kendisine iade edinceye kadar müşkilat çıkarırdı. Cenâb-ı Hakk buna mani oldu ve kadına uygulanan engeli yasakladı." Ebu Dâvûd, nikâh 23.

5 Zebidi, XI, 78-79.

sebeple hem Kur'an'da, hem de Hz. Peygamber'in sa sünnetinde bu probleme yer verildiği, üzerinde durulduğu ve çözüme kavuşturulması için tedbirler alındığı, hükümler getirildiği görülmektedir. Nitekim Kur'an'da ve hadislerde yetimlere uygulanan kötü muameleler yerilmiş ve yetim hakları himaye altına alınmıştır. Kur'an âyetlerinde ve Hz. Peygamber'in sa hadislerinde yetimlerle ilgili çeşitli meseleler için belli esaslar getirilmiştir.

Hz. Peygamber de sa bizzat kendisi bir yetim olduğu için toplumun yetimlere gösterdiği muameleye yakından şahit olmuştur. Yine tarihi bir gerçektir ki dedesi Abdülmuttalib de bir yetimdir ve yetimliğinin ilk devresini Mekke'deki baba ocağında değil de bir başka şehirde, Medine'de anne kucağında geçirmiştir. Asıl ismi Şeybe iken Abdülmuttalib olarak anılmasına sebep olan tarihi olay da yine yetimliğiyle ve amcası Muttalib tarafından Medine'den Mekke'ye getirilişinde yaşadığı olayla alakalıdır.¹ Kendisi de bir yetim olarak büyüyen Hz. Peygamber'in sa üzerine titizlikle eğildiği toplum kesimlerinin başında yetimler gelmektedir.

Şüphesiz Hz. Peygamber'in sa hayat ve davranışlarının Kur'an'dan ayrı mütalaa edilmesi düşünülemez. Bu yüzden yetim ve kimsesizlerle alakalı nebevi tatbikatın temellerini öncelikle Kur'an'da aramak gerektiği kanaatindeyiz. Kur'an-ı Kerim'in 21 yerinde doğrudan veya dolaylı olarak yetimlerin gözetilmesi emredilmektedir.

Konuyla ilgili âyetleri ana hatlarıyla iki kısımda mütalaa etmek mümkün görülmektedir. Âyetlerden bir kısmı yetime iyi muamele etmeyi emretmektedir. Diğer bir kısmı ise yetim ile yetim malı hakkındaki hukuki hükümleri içermektedir. Kur'an, bu bağlamda sadece vicdanların uyandırılmasına, merhamet duygularının harekete geçirilmesine, ahlâkî davranışların geliştirilmesine önem vermekle kalmamış, bilakis hukuki düzenlemelere ve yaptırımlara da ayrıca yer vermiştir. Biz âyetlerde yer alan yetimlerle alakalı bütün hususları burada işlemenin tebliğimizin sınırlarını zorlayacağını düşünerek sadece bazılarını zikretmekle yetineceğiz.

1 İbn Hişâm, Ebû Muhammed Abdülmelik (213/828), es-Sıratü'n-Nebeviyye, tahk.: Mustafa es-Sakka, İbrahim el-Ebyârî, Abdülhâfız eş-Şelebî, I-IV, Beyrut 1997, I, 137-138.

Mesela yüce kitabımızda yetimlerin Müslümanların kardeşleri olduğuna dikkat çekilerek onların iyi yetiştirilmesi gereğine işaret edilmiştir.² Ayrıca "O seni yetim bulup barındırmadı mı?"³ buyrulur bizzat Hz. Peygamber'in sa yetim olarak büyüdüğü vurgulanmış, ardından Allah'ın onu bir yetim iken çeşitli imkanlar yaratarak barındırdığına değinilerek Hz. Peygamber'esa yetime iyi davranması emredilmiştir: "Yetimi sakın ezme"⁴ Kur'an'da yetimlerin miras hakkına sahip olduklarına⁵, kendileri ele alıncaya kadar velilerinin ve vasilerinin onların mallarını güzelce idare etmelerine⁶ dair çeşitli emirler vardır. Allahu Teala yetim malını haksızca yiyenlerin ateş yediklerini beyan ederek⁷ bundan sakındırmıştır ki âyetin indiği ilk yıllarda sahabe, tehdidin büyüklüğü ve şiddeti dolayısıyla yetimlerin mallarını ve evlerini kendi mallarından ve evlerinden ayırmış, yetimlere ayrı sofraya başlamış, hatta yetim için hazırlanan yemekten arta kalanı yememeyi tercih etmişlerdir.⁸ "Tüyü bitmedik yetimin hakkını yememek" şeklinde dilimize giren ve vicdanları ürpertip kamil imana sahip insanları titreten deyimim kaynağı muhtemelen Kur'an'da geçen bu tip ifade ve beyanlardır. Nitekim Allah Rasulü de as bir hadislerinde yetim malı yemeyi helak edici büyük günahlar arasında saymıştır.⁹ Hz. Peygamber sa yetim malının yenmesi bir yana iyi idare edilmesi konusunda bile hassastı. Yetimin malını iyi idare edemeyecek vasıfta gördüğü bazı

2 "Sana yetimler hakkında soruyorlar. De ki: Onları iyi yetiştirmek daha hayırlıdır. Eğer onlarla birlikte yaşarsanız bilin ki onlar sizin kardeşlerinizdir..." Bakara, 220.

3 Duha 6.

4 Duha 9.

5 "Ana babanın ve yakınların bıraktıklarından erkeklere bir pay vardır. Ana babanın ve yakınların bıraktıklarından kadınlara da bir pay vardır..." Nisa 7. âyetin iniş sebebi doğrudan yetimlerin miras hukukuyla alakalıdır. Şöyle ki Evs b. Sabit el-Ensari ölür, geride dul bir hanım ve üç yetim kız bırakır. Ölen kişinin hiç oğlu olmadığından amcaoğulları mirasın tamamını alırlar. Ne dul kalan eşine ne de yetim kızlara bir şey verirler. Kadın durumu Hz. Peygamber'e şikâyet eder. Hz. Peygamber sa duruma müdahale ederse de mirası paylaşanlar malın kendilerine ait olduğunu söylerler. Çünkü Arap âdetine göre mirasa yalnız ölenin erkek akrabası vâris olurdu. İşte söz konusu âyet bu olay üzerine nazil olmuştur.

6 En'am, 152.

7 Nisa, 10.

8 Ebu Dâvûd, vesâyâ 7; Neseî, vesâyâ 11.

9 Ebu Dâvûd, vesâyâ 10; Neseî, tahrim 3.

sahabilere bu işi üstlenmekten kaçınmalarını tembihlemiştir.¹ Akıl ve mantık ölçüsünde düşünüldüğü takdirde de yetim malı yemenin gerçekten çok kötü bir davranış olduğu açıkça anlaşılabilir. Anası-babası ölmüş, küçük yaşta ve bakıma muhtaç bir vaziyette kalmış, henüz kendisine miras kalan malı çekip-çeviremeyecek durumda ve çaresiz küçücük bir yetimin malına el uzatmak vicdana ve merhamete, insanlık onur ve haysiyetine sığmaz bir davranış olsa gerektir.

Dinimizin ana kaynaklarında temelde vicdan, merhamet ve şefkate hitap eden ve bu tip duyguların sevkiyle yetimler uğruna bir takım çilelere, sıkıntılara ve mahrumiyetlere katlananlara ilahi ödül vaat eden bir çok habere rastlamak mümkündür. Mesela Peygamberimiz, sa mevki ve makam sahibi eşinin vefatından sonra dul kalan, maddi imkanı yerinde, soylu ve güzel kadının yetimleri büyüyünceye veya ölünceye kadar kendini onlara adaması halinde kıyamette kendisiyle bir ve beraber olacağını müjdelemiştir.² Yetimin bakımını üstlenen kimseyle kendisinin cennette komşu olacaklarını haber vermiştir.³ Yetim bir çocuğu alıp yiyecek ve içeceğine ortak eden kimsenin şirk işlememişse cennete gireceğini belirtmiş, dullar ve kimi kimsesi olmayanlar için çalışanların Allah yolunda cihat eden mücahitler veya gündüzleri oruç tutup geceleri

- 1 5766 - Ebu Zerr ra anlatır: "Rasulullah as şöyle buyurdular: Ey Ebu Zerr! Ben seni zayıf bir kimse görüyorum. Ben kendim için sevdiğimi senin için de aynen severim. Öyleyse iki kişi üzerine emir olmayasın, yetim malına da velilik yapmayasın." Ebu Dâvûd, vesâyâ 4; Neseî, vesâyâ 10.
- 2 Avf İbn Mâlik el-Eşca'î ra Hz. Peygamber'in şöyle dediğini rivâyet eder: Hz. Peygamber sa "Ben ve yanakları kararmış kadın kıyamet günü şu iki şey gibi yan yanayız. -Hadisi rivâyet eden Yezid İbn Zürey, işaret parmağıyla orta parmağını birleştirerek işaret etti.- O kadın ki, mevkii, makamı bulunan kocasından dul kalmıştır, (maddi imkânlarından başka) nesev ve güzelliği yerindedir. Bütün bunlara rağmen (evlenmez) ve yetimler büyüyünceye veya ölünceye kadar kendini onlara hasreder." Hadiste geçen "yanakları kararmış kadın" tabiriyle Hz. Peygamber sa yetimlerini büyütmek gayesiyle süslenmeyi ve rahat yaşamı terkeden, çektiği sıkıntılar sebebiyle teni karararı dul kadını işaret buyurmuştur. Ebu Dâvûd, edeb 130.
- 3 Sehi İbn Sa'd ra anlatıyor: "Rasulullah sa buyurdu ki: "Ben ve yetime bakan kimse cennette şöyleyiz" Orta parmağı ile işaret parmağını yan yana getirip aralarını açıp kapayarak işaret etti." Buhârî, talak 14, edeb 24; Tirmizî, birr 14; Ebu Dâvûd, edeb 131.

ibadet eden âbidler gibi olduğunu bildirmiştir.⁴ Allah Rasülü as “iki zayıf” kesim olarak nitelendirdiği yetimlerle kadınların haklarının çiğnenmesinden sakındırmıştır. İyi muameleye maruz kalan bir yetimin bulunduğu müslüman evinin en hayırlı ev olduğunu, kötü muameleye maruz kalan bir yetimin bulunduğu evinse en kötüsü olduğunu beyan etmiştir. Üç yetimi yetiştirip nafakasını temin eden kimsenin ömür boyu geceleri namaz kılmış, gündüzleri oruç tutmuş ve sabahtan akşama, gün boyu yalın kılıç Allah yolunda cihat etmiş gibi sevap kazanacağını ifade buyurup şehadet parmağıyla orta parmağını birbirine yapıştırarak kendisiyle o kimsenin cennette tıpkı o iki parmak gibi kardeş olacaklarını açıklamıştır. Yetimlerin davetini kabul etmiş, buyur edildiği sofrada büyük bir ziyafete çağırılmışçasına yemeklerinden tatmış, kendileriyle aynı ortamı paylaşarak onların günlünü hoş etmiş ve arkasında saf tutan yetim evininin gayet ihtiyar dul bir hanımdan ve iki yetimden oluşan sınırlı sayıdaki sakinine imamlık yapmıştır.⁵

4 İbn Abbâs anlatıyor: “*Rasulullah sa buyurdu ki: Kim Müslümanlar arasında bir yetim alarak yiyecek ve içeceğine dâhil ederse, affedilmez bir günah (şirk) işlememişse, Allah onu mutlaka cennete koyacaktır.*”

Safvân İbn Süleym ra anlatıyor: “*Hz. Peygamber sa buyurdu ki: Dul ve kimsesizler için çalışan, Allah yolunda cihad eden veya gündüzleri oruç tutup geceleri de ibadet eden kimse gibidir.*” Hadisler için bk. Buhârî, nafakât 1, edeb 25, 26; Neseî, zekât 78; Müslim, zühd 41 ; Tirmizî, birr 44.

5 Ebu Hureyre'den rivâyet olunmuştur: “*Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki Allahım! Ben şu iki zayıfın hakkının çiğnenmesinden cidden sakındırırım: Yetim ve kadın.*”

Yine Ebu Hureyre'den rivâyet olunmuştur: “*Resûlullah aleyhissalatu vesselâm buyurdular ki: Müslümanlar içinde en hayırlı ev kendisine iyilik yapılan bir yetimin bulunduğu evdir. Müslümanlar içinde en kötü ev de kendisine kötülük yapılan bir yetimin bulunduğu evdir.*”

İbn Abbas'tan rivâyet olunmuştur: “*Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: Kim üç yetimi yetiştirir, nafakasını temin ederse, sanki ömrü boyu geceleri namaz kılmış, gündüzleri oruç tutmuş ve sabahtan akşama yalın kılıç Allah yolunda cihad etmiş gibi sevap alır. Keza, ben ve o, şu iki kardeş (parmak) gibi cennette kardeş oluruz*” buyurdu ve şehadet parmağı ile orta parmağını birbirine biştiirdi.”

Hz. Enes'in anlattığına göre, büyükannesi Müleyke ra hazırladığı bir yemeğe Resûlullah'ı sa davet etti. (Efendimiz gelerek) yemekten yediler. Sonra: “*Kalkın size namaz kıldırayım!*” buyurdular. Enes ra der ki: “*Ben uzun müddettir kullanılmaktan karamış olan hasırımızı getirdim, üzerine su sepeledim. Peygamberimiz o hasırın üzerinde namaza durdu. Ben ve yetim arkasında saf yaptık, yaşlı (annem) de bizim arkamızda durdu. Resûlullah sa bize iki rek'at (nafle namaz) kıldırıp, sonra ayrıldı.*” Hadisler için bk. Buhârî, salât 20, ezân 78, 161, 164, teheccüd 25; Müslim, mesâcîd 266-268; Muvatta, kasru's-salât 31; Ebû Dâvûd, salât 71; Tirmizî, salât 173; Neseî, mesâcîd 43; imâmet 19.

Peygamberimizin sa yetimlerin haklarını korumaya yönelik faaliyet ve çabalarına ek olarak bazen yetimlerin aleyhine sonuçlanan davalarda davacıyı hakkından yetimin lehine feragatta bulunmaya ikna etmek için uğraştığı bile olmuştur. Söz konusu davanın yetimin aleyhine ve dolayısıyla davacı Ebu Lübabe'nin lehine sonuçlanması üzerine Ebu Lübabe'ye Allah'ın kendisine cennette bir bahçe vermesine karşılık hakkından vazgeçerek o bahçeyi yetime bağışlamasını rica etmişti. Ebu Lübabe buna razı olmamış, Hz. Peygamber de sa ona kırılmıştı. Olayı duyan İbn Dehdeha Hz. Peygamber'in sa vaat ettiği cennet bahçesine kavuşmak için söz konusu hurma bahçesini satın alarak yetime hediye etmiş ve Hz. Peygamber'in memnuniyetini kazanmıştır.¹

Yetimlerin haklarına son derecede önem veren Peygamberimiz sa, Mescid-i Nebevi'yi inşa etmek üzere seçtiği arsanın sahipleri olan Sehl ve Süheyl adındaki iki yetimin bağış talebini kabul etmeyerek, mescid yerini parası mukabilinde satın almayı tercih etmiştir.²

Amca kızlarının ve kızı Fatıma'nın kendilerine hizmet edecek esir talebini Bedir ashabının geride bıraktığı yetimlerine öncelik hakkı tanıdığını söyleyerek geri çeviren de yine Hz. Peygamber'den sa başkası değildir. Uhud savaşı yetimlerinden Beşir b. Akabe'nin ağladığını görünce kendisini babası, Hz. Ayşe'yi annesi yerine kabul etmesini söyleyerek teselli eden de odur.³

Sahabe-i kiramın onun bu davranışlarından etkilenmemesi düşünülemez. Nitekim Hz. Ebu Bekir'in Sa'd b. Rebi'in yetim kızını kucığına alıp bağrına basarak sevdiğine şahit olup çocuğun kimliğini soran birisine "O, benden daha hayırlı bir adamın kızıdır." şeklinde verdiği cevap bu anlayışın eseri olsa gerektir.⁴

Dünya değiştirmesinden sonraki döneme baktığımızda onun yetimlere ve kimsesizlere karşı gösterdiği şefkat ve ilgiye dayalı anlayışı eşlerinin tevarüs ettiğini görürüz. Kasım b. Muhammed

1 Vakıdi, I, 281.

2 Ebü'l-Ferec Nureddin Ali b. İbrahim b. Ahmed Halebi (1044/1635), *es-Siratü'l-Halebiyye, İnsanü'l-uyun fi siresi'l-emini'l-me'mun*, Beyrut 1980, II, 252.

3 Ebu Dâvûd,

4 İbn Hişam, II, 95.

b. Ebu Bekir'in rivayetine göre Hz. Ayşe kardeşi Muhammed'in yetim kızlarını terbiyesine almıştı. Onları hacr devrelerinde himâye ediyordu.⁵

Yetimin başını okşayan bir kimseye bile elinin dokunduğu her saç teli sayısınca sevap yazılacağını, yanında bulunan erkek veya kız yetim çocuğa iyi davrananlarla cennete iki parmağını birbirine bitiştirip işaret ederek o şekilde yan yana olacağını müjdeleyen bir peygamberin eşinden de herhalde böylesi bir davranış beklenirdi.⁶

O, yetimlere maddi destek ve imkan sağlarken incinmemeleri, şahsiyetlerinin zedelenmemesi, alan el olmanın ezikliğini yaşamamaları için de büyük özen göstermiştir. Bu, örnek alınması gereken bir davranış değil midir? Allah Rasulü as, Zatü'r-rika gazvesi sırasında maddi imkânsızlıklardan yakınan Cabir b. Abdullah'tan devesini satın almak üzere pazarlık yapmıştı. Anlaşma uyarınca malı Medine'ye varınca teslim alacaktı. Medine'ye varınca deveye biçtikleri bedeli ödedi. Fakat hayvanı almayıp Cabir'e hediye etti. Durumdan haberdar olan bir Yahudi bu alışverişe hayretini gizleyememiştir.⁷

Hz. Peygamber sa, yetimlerin sadece maddi yardım ve desteklerle geçinmelerini değil, meslek sahibi birer insan olarak kendi ayakları üstünde durmalarını sağlayacak tedbirlere de ayrıca önem vermiştir. Hatta yetimlerin çok erken yaşta iş ve meslek hayatına atılmaları doğrultusunda yardımcı olmuş, iş yerlerini ziyaret ederek onlara bereketli kazançlar dilemiş, dualar etmiştir.⁸

Hz. Peygamber'in sa eşlerinden sadece ikisinin, Hz. Hatice ile Ümmü Seleme'nin önceki eşlerinden çocukları vardı, diğerlerinin yoktu. Zaten asr-ı saadetten 200 aile üzerine yapılan istatistiki bir çalışmada o dönemde doğurganlık oranının düşük olduğu sonucuna varılmıştır.⁹ Hz. Peygamber'in sa bu iki eşinin önceki evliliklerinden

5 Muvatta, Zekât 10.

6 İbn Hanbel, V, 250.

7 Buhârî, cihad 49, 113, vekâlet 8, mesacid 59, büyü 34, istikrâz 1, 7, mezâlim 26, hibe 23, şürût 4, nikâh 10, 121, nafakat 12, daavât 53; Müslim, müsâkat 109; salâtu'l-müsafirîn 69; ridâ 54; Tirmizî, nikâh 13; büyü 30; Neseî, büyü 77; Ebu Dâvûd, ticârât 71; İbn Mâce, ticârât 29.

8 İbn Hacer, II, 280-281.

9 Mehmet Birekul, Fatih Mehmet Yılmaz, *Peygamber Günlerinde Sosyal Hayat ve Aile*, Konya 2001, s. 142-144.

olma çocuklarıyla, yani yetimleriyle ilişkisi ayrıca araştırmaya değer kanaatindeyiz. Fakat o zamanki anlayış ve uygulama gereği anneleri evlenen yetim çocukların bakım ve sorumluluğu belli bir sistem ve sıra dâhilinde diğer yakınlarına verildiğinden¹ söz konusu yetimlerin Hz. Peygamber'le ilişkileri sınırlı olmuştur kanaatindeyiz. Çünkü bu konuda geniş malumata rastlayamadık. Yalnız özellikle birkaç rivayetten Ümmü Seleme'nin ra yetimlerini Hz. Peygamber'in sa saadetli hanelerine getirdiği anlaşılıyor. Öyle ki Hz. Peygamber sa bir defasında Ümmü Seleme'nin odasında namaz kılmakta iken Ebu Seleme'den olma oğlu Ömer veya Abdullah önünden geçmek ister, Allah Rasulü as eliyle geçmemesini işaret edince de çocuk geri döner. Derken bu kez Zeynep bint Ümmü Seleme namaz kılmakta olan Allah Rasulü'nün sa önünden geçmek ister. Hz. Peygamber sa ona da geçmemesi için işaret eder fakat kızcağzı geçer. Bunun üzerine Peygamberimiz sa "Kadınlar istediklerini yapmada erkeklerden baskındırlar." buyurur.

Ümmü Seleme'nin önceki evliliğinden olma oğlu Ömer b. Ebu Seleme'nin anlattığı şu olay da, Ebu Seleme ile Ümmü Seleme'nin yetimlerinin tahminen kendi geçimlerini kendileri sağlayana kadar anneleriyle evlenen Hz. Peygamber'in sa evine taşındıklarını ve onunla aynı ortamı paylaştıklarını göstermektedir. "*Rasulullah aleyhissalâtu vesselâm'ın terbiyesinde bir çocuktum. Yemekte elim, tabağın her tarafında dolaşıyordu. Rasulullah aleyhissalâtu vesselâm bana ikazda bulundu: Evlat! Allah'ın ismini an, sağ elinle ve önünden ye! Bundan sonra hep öyle yedim.*"²

Zaten oğlu Ömer'in bize anlattığına göre Ümmü Seleme ra, Hz. Peygamber'in sa kendisine Hz. Ebu Bekir aracılığıyla yaptığı evlenme teklifine sebep belirtmeksizin olumsuz cevap vermişti. Daha sonra teklif Hz. Ömer vasıtasıyla yenilediğinde bu sefer kıskançlığından, yetimlerinin çokluğundan ve velilerinin Medine'de olmayışlarından söz etti. Bunun üzerine Allah Rasulü as kıskançlığını gidermesi için Allah'a dua edeceğini, çocuklarının

1 Konuyla ilgili malumat fıkıh kitaplarımızın "hidane" ile alakalı bölümlerinde bulunmaktadır.

2 Buhârî, et'ime 2, 3; Müslim, eşribe 108; Ebu Dâvûd, et'ime 20; Tirmizî, et'ime 47.

himaye altına alınacağını ve velilerinden hazır olan olmayan hiç kimsenin bu evliliği yadırgamayacağını bildirdi. İşte o zaman Ümmü Seleme oğlu Ömer'e kalkıp kendisini Allah Rasulü'ne nikahlamasını emretti.³

Bu rivayetten de rahatça anlaşılacağı üzere Allah Rasulü as Ebu Seleme'nin yetimlerinin korumaya alınacağını daha evlilik teklifi aşamasında taahhüt etmişti.

Ebu Seleme'nin yetimleri ile ilişkileri noktasında böyle bir iki nadir rivayete rastlamak mümkünken Hz. Hatice'nin önceki evliliklerinden olma yetim çocukları ile ilişkileri noktasında sadece bir rivayete ulaşabildik. O da Ebu Hale'nin oğlu Hind'in Hz. Hasan'a Peygamberimizin şemailini tarif ettiği rivayettir.⁴ Hz. Hasan annesinin ana bir kardeşi olan bu dayısına dedesinin şemailini tarif ettirme gerekçesini iki hususa bağlar: Hind'in şemail tarif etmedeki becerisi ve zamanında Allah Rasulü'ne hizmet etme ve özelliklerini yakından gözlemleme imkan ve fırsatına sahip olması. Rivayeteki ipuçlarından hareket ettiğimizde Hind'in Hz. Peygamber'in yakınında bulunan kimselerden olduğu, ana bir kız kardeşinden olma yeğeniyle karşılıklı sevgi saygı ilişkisi içerisinde bir hayat sürdürdüğü ve belki de en önemlisi onun Hz. Peygamber'e hizmet ettiği anlaşılıyor. Dolayısıyla Hz. Peygamber'in ilk ve en uzun süreli evli kaldığı, hayatının geri kalan bölümlerinde hatrasını hep hayırla yâd ettiği eşi Hz. Hatice'nin yetimleri ile gayet hoş bir diyalog geliştirdiği ortaya çıkıyor.

Allah Rasulü'nün sa hayatındaki en ilgi çekici olaylardan birisi de Cahiliye dönemi âdetlerine uyararak Zeyd'i evlatlık edinmiş olmasıdır. O dönemde kim bir evlatlık edinirse halk evlatlığı evlat edinen kimseye nispet ederek çağırır, evlatlık evlatlık alana mirasçı da olurdu.⁵ Bu tatbikat şu ayetin inişine kadar sürmüştü: *"Onları kendi babalarına nisbet edin. Allah katında doğru olanı budur. Eğer babalarının kim olduğunu biliyorsanız, zaten onlar sizin din kardeşleriniz*

3 Neseî, nikâh 28.

4 Ebu İsa Muhammed et-Tirmizi, *Şemâ'il-i şerife*, trc. Hüsameddin en-Nakşibendi, sad. Mehmet Sadık Aydın, Ankara ty, s. 20.

5 Buhârî, nikâh 15, Megazi 11; Neseî, nikâh 8, (6, 63-64); Ebu Dâvûd, nikâh 10, (2061).

*ve dostlarınızdır.*¹ Ayette emredilen hususun önemsenmesi gerektiği kanaatindeyiz. Zira bir insanı öz babasına değil de bir başkasına nispet etmek herhalde bir tür “soysuzlaştırma”dır. Çünkü insanı geldiği soy ile münasebetinden, ecdadı ile kan ve hısımlık bağından koparmak büyük bir haksızlıktır. Ayette aidiyetin kan bağına bağlı olduğu belirtilmekte fakat belki kan bağından bile daha güçlü bir olguya, “din kardeşliği ve dostluk” olgusuna vurgu yapılarak mü'minler arası sosyal dayanışmanın zaten sürdürülmesi gereken temel, asli görevlerden birisi olduğu ihsas ettirilmektedir. Yüce Kitabımızdaki bu ayetten ve Hz. Peygamber'in söz konusu uygulamasından hareketle yetimlerin kan ve hısımlık bağından tamamen koparılacak şekilde evlat edinilerek değil, bilakis soy ve sop aidiyetiyle oynanmaksızın birer kardeş ve dost olarak aileler nezdinde büyütülmesinin amaçlandığı sonucuna varılabilir.

Yetimlerin toplum içindeki durumlarını iyi bir düzeye getirmek Hz. Peygamber'in başlıca sosyal faaliyetleri arasında yer almıştır. Onun yoksullarla ve yetimlerle ilgilenmesi ve onların haklarıyla ilgili düzenlemelerde bulunması peygamberlik döneminin tüm yıllarını kapsamış ve o ömrünün sonuna kadar da yetimlerle ilgilenmekten geri durmamıştır. Müşriklerin baskı ve zulümlerinden kurtulmak sahabe-i kiram Habeşistan'a hicret etmişlerdi. Mekke müşrikleri Müslümanları orada da rahat bırakmayıp Habeş kralına onları kendilerine teslim etmesi için bir elçilik heyeti göndermişlerdi. Necaşi olayın aslını anlamak için tarafları huzuruna çağırıldı. Müslümanların sözcülüğünü üstlenen Cafer b. Ebu Talib'in Necaşi'ye karşı kullandığı ifadeler Hz. Peygamber'in as daha İslam'ın başlangıç yıllarında yetimlerin mallarını haksızlıkla yemeyi yasakladığını göstermektedir.² Nitekim ünlü sahabe Ebu Hureyre kendisinin Cahiliye dönemini bir yetim olarak yaşadığını belirtir ve o yetimlik günlerini hüznün ve esefle, Müslüman olduktan sonraki günlerini ise şerefle yâd ederek “İslam dinini bir nizam, Ebu Hureyre'yi de imam (idareci) kılan Allah'a hamd olsun.” derdi. Ebu Hureyre gibi bir yetimin yöneticilik mevkiine yükselebilmesi İslam dininin getirdiği hukuki düzenlemeler sonucunda gerçekleşmişti.

1 Ahzab, 5.

2 İbn Hişam, I, 336.

Elbette örnekler çoğaltılabilir. Fakat bu kadarı bile Hz. Peygamber'in sa yetimlerle yakından ilgilendiğini göstermek bakımından yeterlidir sanırım.

Hz. Peygamber sa tarafından yetim ve kimsesiz çocukların haklarını korumaya yönelik faaliyet ve çabalarına dayalı hukuki düzenlemeler sadece miras meselesiyle sınırlı kalmamış, onların bakım ve yetiştirilmesine ilişkin hususlar da ayrıca belirlenmiştir. Bunlar İslam hukuku kaynaklarında "hidane" başlığı altında ele alınmaktadır. Buna göre yetim kalan çocukların bakımını kimin üstleneceği ve onları hayata kimin hazırlayacağı hükme bağlanmıştır. Konu başka bir bildiriye genişçe ele alınacağından biz detaya inmeden kısa bazı tespitlerde bulunmakla yetineceğiz.

İslam Hukuku'nda çocuğun bakımı (hidane) ile vesayeti birbirinden ayrı değerlendirilmektedir. Zira bakım cana, vesayet ise mala ilişkin bir sorumluluk ve yükümlülüktür.

Kur'an ve sünnet ilkelerine göre çocuğun hayatının ilk dönemlerindeki bakımı öncelikle anneye aittir. Bakımdan maksat da küçüğü korumak, gözetmek ve eğitmektir. Bunun çocuğun mu yoksa annenin mi hakkı olduğu tartışmalıdır. Hakkın aidiyetinin tespiti, annenin çocuğun bakımını üstlenmeye zorlanıp zorlanamayacağı sonucunu doğurmakta olduğu için önemlidir.

Anne bulunmaz veya hidane şartlarını³ taşımazsa bakım hak ve sorumluluğu sırasıyla çocuğun kadın cihetinden olan şu akrabalarına aittir: Anneanne (annenin annesi, onun annesi, onun annesi...), babaanne (aynı şekilde babanın annesi, onun annesi, onun annesi), ana baba bir kız kardeş veya ana bir kız kardeş, baba bir kız kardeş, ana baba bir kız kardeşin kızı, ana bir kız kardeşin kızı, teyze, hala.

3 Çocuğun bakımını üstlenecek kimselerde akıl, bülüğü, güç (ihtiyar ve kör olmama), emniyet (çocuğun hayat, sıhhat ve ahlakını koruyacak vasıfta olmak) ve erkekte Müslümanlık genel şartlar kapsamındadır. Bir de yalnız kadında aranan şartlar vardır. Onlar da 1) Kadının küçüğe yabancı olan veya mahrem olmayan bir kimse ile evli olmaması, 2) Küçüğün aralarında evlenmek haram olacak derecede yakın akrabası olacak (ana, kız kardeş, büyük anne gibi), 3) Küçüğe karşı iyi duygular beslenmeyen bulunmadığı bir evde oturacak. Sadece erkekte aranan şart ise varis olma tertibi üzere çocuğun mahrem akrabası olmaktır.

Bu kimselerden herhangi biri yoksa hidane hak ve sorumluluğu çocuğun erkek cihetinden nikah düşmeyen şu yakınlarına aittir: Dedeler, kardeşler, kardeş çocukları, amcalar, -erkek çocuk için- amca çocukları... bunlar mirastaki asabe tertibine göredir. Asabe derecesinde hısım bulunmadığında Ebu Hanife'ye göre anne vasıtasıyla hısım olan zevi'l-erhama intikal edilir.

Hidane hakkını haiz aynı derecede iki yakınun bulunması halinde hâkim; güç, ahlâk, yaş gibi çocuğun yararına olan vasıfları göz önüne alarak birisini tercih eder.

Şartlara uymayan veya haiz iken kaybeden şahıstan çocuk alınır ve bir sonraki yakınına verilir.

Hidane süresi çocuğun buna olan ihtiyacına bağlıdır. Hidane süresi bitince çocuğun kimin yanında kalacağı konusu ihtilaflıdır.

Çocuğu yanına alıp, bakım ve terbiyesini üstlenen kadına hidane ücreti ödenmesi gerektiği de hükme bağlanmıştır. Bu ücrete bakımı üstlenen hanımın evi yoksa ev kirası ve çocuk muhtaç olduğu takdirde hizmetçi ücreti de ilave edilir. Hidane ücreti önce çocuğun, malı yoksa nafakası üzerine düşen kimsenin borcudur.¹

Bütün bunlardan anlaşılan odur ki Hz. Peygamber'in sa talimat ve tatbikatı doğrultusunda yetimler, mutlaka aile ortamında büyütülmeli, baba yokluğunun eksikliğini mümkün mertebe hissetmeyecek veya en az hissedecek şekilde sevgi, şefkat ve merhamet duyguları içerisinde yetiştirilmelidir. Bizzat kendisi yukarıda sıraladığımız rivayetlerden de rahatlıkla anlaşılacağı üzere bunun örneklerini hayatı boyunca tatbikat ve uygulama tarzında göstermiş ve buna yönelik talimatlar vermiş, uyarılarda bulunmuştur.

Buraya kadar yetim çocukların hayata kazandırılması üzerinde durduk. Kimsesiz çocuklar konusunda da şu hususlara değinmek mümkün gözükmektedir. Kaynaklarda Hz. Peygamber sa devrinde cami kapısına veya sokağa çocuk terk edildiğine dair bir olaya rastlamadık. Fakat o devirde yaşamış insanlar arasında Lakit isminin sıkça geçiyor olması dikkat çekicidir. Hz. Ömer'in

1 Daha geniş bilgi için bk. Hayrettin Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, I-III, İstanbul 1982, I, 340-343.

Lakît'in hür olduğuna ve ölmesi durumunda malının beytülmale intikal edeceğine dair açıklaması da bu durumun Hz. Peygamber sa devrinde değilse bile sonraki devirlerde ortaya çıktığını göstermektedir.²

Lakît fail vezninde melkût manasına kullanılır. Kelime, ailesinin fakirlik korkusuyla veya zina suçundan kurtulmak için ölü veya diri olarak bir yere atmış bulunduğu çocuk için kullanılmaktadır.

Kur'an'da yer alan bir ayetten anlaşıldığı kadarıyla insanın dünyaya gelişinden amaç, Allah'ı tanınması ve O'na kulluk etmesi iken, yaşama hakkına saygıdan dolayı İslam Hukuku'nda mültekinin (yani çocuğu bulan kimsenin) hür olmasına bakılmadığı gibi Müslüman olmasına da bakılmaz. Sadece mükellef, yani akıllı ve ergen, özellikle de lakiti koruyup kollamaya muktedir olması şartı getirilmiştir. Ne var ki Kur'an'ın insanın yaratılış gayesine yönelik vaz ettiği yukarıda zikrettiğimiz temel espri ve anlayışa uygun olarak Müslüman (çocuğu) olduğuna hükmedilen lakitin³ dinleri ayırt edecek yaşa gelince bu gayr-i Müslim mültekitten alınması ayrıca hükme bağlanmıştır.

Sefih, fasık; hali, durumu bilinmeyen mültekit gayr-i Müslimlere de lakit teslim edilmez. İslam dini, nesebin tespitine ve çocuğun kendi ailesine nispet edilmesine büyük önem vermiştir. Bu bakımdan bulunan bir çocuğun ve belki de özellikle onu bulanların soyunun karışmaması için bulunma olayına başka birinin şahitlik ettirilmesi ve hatta durumun tesciline gidilmesi de yine hukuk kurallarına göre gerekli görülmüştür.

Kısacası İslam Hukuku'na göre lakitin hayatının kurtarılması asıl olduğu gibi tafsilatına girmeden söylemek gerekirse belli bir döneme geldikten sonra da yine kendi güvencesi ve bazı bakımlardan istismarının önlenmesi için mültekitten alınır. Kanaatimizce burada da asl olarak çocuğun aile ortamı içerisinde yetiştirilmesi gözetilmiştir.

2 Buhârî, ferâ'iz 19.

3 "Şu kadar var ki dinince zahiren adil görülen bir gayr-i Müslim, dâre tebe'an fayr-i Müslim olduğuna hükmedilen bir lakiti iltikat edebilir. Evcah olan kavle göre velev ki biri Nasrânî, diğeri Yahudî olsun." Ömer Nasuhi Bilmen, *Hukuk-ı İslamiyye ve İstılahat-ı Fuhriyye Kamusu*, I-VII, İstanbul ty., VII, 229.

Sonuç olarak Hz. Peygamber'in sa, yaşadığı dönemde yetimlere ve kimsesizlere yönelik Kur'an ayetlerini açıklayan, yorumlayan, destekleyen ve bu tip kimselerin baba veya aile yokluğu gibi hakikaten zor bir vakıyı kabullenmeleri, hayatlarını rahat ve huzur içinde sürdürebilmeleri için desteklenmesi noktasında teşvikte bulunduğu söylenebilir. O, bu konuda sadece teorik bir takım meseleler üzerinde durmakla yetinmemiş, işin pratiğinin nasıl olması gerektiğini de bizzat göstermiştir.

Konuya ilişkin âyetlerden, Hz. Peygamber'in sa teşviklerinden, üzerinde hassasiyetle durmasından ve uygulamalarından hareketle İslam hukukçuları yetim ve kimsesizlerin hayatlarını sürdürebilmeleri ve topluma sağlıklı birer erişkin, yararlı birer birey olarak kazandırılabilmesi için gerekli hukuki hükümleri çıkarmışlardır. Sistemin temel hedefinin yetim ve kimsesiz ferdi mutlaka aile ortamı içerisinde tutarak büyütme ve kendi ayakları üzerinde duracak biçimde yetiştirmek olduğunu söyleyebiliriz.

Beni dinlediniz sağolun, teşekkür ederim.

Başkan: Prof. Dr. Ramazan Altıntaş

Yüce Kitabımız Kur'an-ı Kerim'de yetimlere kötü muamele dini yalanlamakla eş tutulduğunu hepimiz biliyoruz. Yetimler yetimi Hz. Muhammed aleyhisselamın mesajlarıyal tebliğini noktalayan değerli hocamıza huzurlarınızda teşekkür ediyorum.

Söz Zeki Karataş'ın, buyurun.